

LE MONDE *diplomatique*

MAGYAR KIADÁS

2014. szeptember

Az új hidegháború

SERGE HALIMI

1980-ban Ronald Reagan így foglalta össze az USA és a Szovjetunió közötti kapcsolatokat: „Mi győzünk; ők veszítenek.” Tizenkét évvel később közvetlen utódja a Fehér Házban, George Bush, gratulált saját maguknak a megtett útért: „Régen a világ két felfegyverzett táborra szakadt szét, ma viszont mindenki elismeri, hogy egy szuperhatalom van: az Amerikai Egyesült Államok.” Így lett vége hivatalosan a hidegháborúnak.

Az akkor kezdődött korszak pedig most ért be a változásra. A lélekarangot akkor kondították meg, amikor Oroszországnak elege lett abból, hogy „ők veszítenek”, felmérte, hogy legyengítésének sosem lesz vége, hogy minden szomszédját sorban rábeszélék – vagy megvesztegetik –, hogy lépjenek be egy ellene irányuló gazdasági és katonai szövetségbe. „A NATO repülőgépei a Baltikum felett járőröznek, megerősítettük a jelenlétünket Lengyelországban, és készek vagyunk ennél is többre” mondta Barack Obama tavaly márciusban, Brüsszelben. ^[1] Az orosz parlament előtt Vlagyimir Putyin ezt úgy elemezte, mint az „elszigetelés hírhedt politikáját”, amit a nyugati hatalmak már a 18. század óta folytatnak Oroszország ellen. ^[2]

Az új hidegháború más lesz, mint az előző volt. Mert mint az amerikai elnök kiemelte „Oroszország, ellentétben a Szovjetunióval, nem vezetője egy több nemzetből álló bloknak és nem ösztönöz globális ideológiát”. A kialakult ütközetben ma már nem egy vallásos hitre és birodalmi önbizalomra támaszkodó amerikai nagyhatalom harcol, amely hiszi és hirdeti, hogy „nyilvánvaló végzete”^[3] jelölte ki a „gonosz birodalmának”^[4] – amelyet ateizmusáért Reagan különösen utált – legyőzésére. Putyin épp fordított utat járt be, és nem sikertelenül udvarol a keresztény fundamentalizmus kereszties lovagjainak. Amikor beolvasztotta a Krím-félszigetet, azonnal felidézte, hogy „Szent Vlagyimirt ott keresztelték meg... az ortodox előírások szerint, amelyek alapjául szolgálnak az orosz, az ukrán és a fehér orosz civilizációs értékeknek és kultúrának”.

Egyértelmű: Moszkva nem fogja elfogadni, hogy Ukrajna az ellenfeleinek szolgáljon háttérként. A végső felizzított, a nyugati agymosás intenzitását meghaladó – amivel nem keveset állítunk – nacionalista propaganda szerint az orosz nép ezzel szembeállna. Ugyanakkor az Egyesült Államokban és Európában is ráerősítenek a fegyverkezés hívei: a harcias nyilatkozatok, a különböző szankciók, amelyek egybekovácsolják az ellenfél táborát. „Az új hidegháború talán még veszélyesebb lesz, mint az előző volt – figyelmeztet minket az egyik legjobb amerikai Oroszország-szakértő, Stephen F. Cohen –, mivel, ellentétben az akkori helyzettel, semmilyen ellenállásba nem ütközik sem a kormányban, sem a Kongresszusban, sem a médiában, az egyetemeken és a *think tank*okban sem.” ^[5] Jól bevált recept a fogaskerekek beindítására.

Fordította: Morva Judit

[1] Barack Obama felszólalása Brüsszelben, 2014. március 26.

[2] Vlagyimir Putyin felszólalása az orosz parlamentben, 2014. március 18.

[3] Franciául: destinée manifeste, angolul: Manifest Destiny – Reagan és Bush elnökök idején az USA külpolitikája szerette a vallásos és sorsszerű hivatkozásokat.

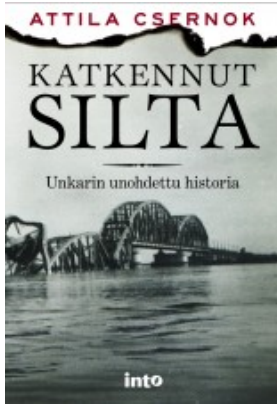
[4] Franciául: Empire du Mal, angolul: Evil Empire – a Szovjetunió-ellenes bibliai harcokat idéző amerikai kifejezés.

[5] A 2014. június 16-án Washingtonban tartott Oroszország–USA éves konferencia felszólalása. *The Nation*, New York, 2014. augusztus 12.

A kettészakadt híd – Csernok Attila új könyve finn nyelven

Veli-Pekka Leppanen

Könyvkritika

A sokak által ismert – szeretett és gyűlölt – író-közgazdász Csernok Attila új kötete, *A kettészakadt híd - Magyarország elfelejtett történelme* címmel, az elmúlt hetekben jelent meg Finnországban. A hazai jobboldali történetírással oly kritikus, ám laikusként is kitűnő elméleti felkészültséggel rendelkező írónak öt hazai kötet után ez az első idegen nyelven megjelent munkája. A szerző, a mostani kötetet három korábbi könyvéből szerkesztette, hogy a finn olvasók jobban megértsék a magyar történelmet. A siker nem maradt el. Csernok Attila könyvbemutatójáról Finnország legnagyobb 500 ezres példányszámú napilapja számolt be, csaknem fél kolumnás terjedelemben. A cikket Veli-Pekka Leppanen, a Helsingin Sanomat című napilap kulturális rovatának vezető kritikusa írta.

Ha valakik, akkor a magyarok hajlamosak aggályok nélkül politikát csinálni a történelemből. A jelenlegi hatalom és a média sajátos képet fest a magyarok mesebeli múltjáról, melyben az ország felvirágzását mindig az idegen, vagy a belső ellenség titkos szövetsége rombolta le. Az áldozat szereppel kevert hősi imázsbán mindig mások rosszindulata állt a magyarok boldogságának útjában.

Ezt a szélsőségesen konzervatív-nacionalista történelem szemléletet teszi helyre Csernok Attila (sz. 1929), *A kettészakadt híd - Magyarország elfelejtett történelme* című, Finnországban megjelent könyvével.

Csernok, aki korábban közgazdászként, pénzügyes szakemberként dolgozott, nem is akarja a történelmi kutatás kereteit kitölteni, figyelemre méltó elméleti felkészültséggel kommentálja a magyar történelmet, melynek utolsó évtizedeit személyes visszaemlékezéseivel egészítette ki.

A szerző az 1400 években kezdődött török háborúskodásoktól kezdve, az általa kiválasztott fontos események értékelésén keresztül jut el napjainkig, és keserű megállapításokra jut. A legszigorúbb kritikát éppen a legszentebbnek tartott eseményekkel kapcsolatban, így az 1848-49-es Habsburg-ellenes szabadságharc, az 1920-ban bekövetkezett Trianoni béke által okozott katasztrófa, majd az 1956-os népfelkelés tárgyában fogalmazza meg.

A dualizmus korát (1867-1918) eltékozolt évtizedeknek nevezi, amikor az ország vezetői elmulasztották a lehetőséget a nemzetiségekkel való megegyezésre, a nyelvhasználattal kapcsolatos törvény megalkotására, a békés egymás mellett élés megvalósítására. A magyar uralkodó elitet inkább a túlfűtött nemzeti érzelmek, és a magyar felsőbbrendűség tudata vezérelte.

Ahogy az akkor liberálisnak nevezett Széll Kálmán miniszterelnök (1908) megfogalmazta: „Magyarországnak ősi, szent és törvényes joga van a magyar állameszme megvalósítására. Ezt az országot a magyarok részére foglalták el és nem másoknak. A magyarok dominanciája és hegemoniája teljesen jogos”

Az általános választójogot, amelyet I. Ferencz József császár bevezetett az osztrákok körében, Magyarországon nem tudta keresztül vinni. Szándéka megfeneklett a feudális arisztokrácia merev ellenállásán, így Magyarország valamiféle szociális hátsó fertályként élt tovább.

Csernok döntő tényezőként értékeli a korabeli nemzetiségi arányokat. 1910-ben a népesség mindössze 40 százaléka volt magyar, a többiek pedig nagyobb nemzetiségi népcsoportokat alkottak. A kényszer-magyarosítás akkori politikai gyakorlatát tekintve, ezek az arányok elgondolkodtatóak.

Csernok nem vonja kétségbe, hogy a Trianoni békeszerződés megrokkantotta az országot, hiszen a terület kétharmadát és a népesség több mint felét elcsatolták, és ez aránytalan veszteséget okozott. Azt azonban a szerző elutasítja, hogy Magyarországot Trianonban térdre kényszerítették. A háborút a magyarok totálisan elvesztették, vereséget szenvedtek a harcokban, és nem a tárgyalóasztalnál.

A háború kegyetlen volt, és a békekötés kemény. A döntésbe - 1919-44 között - egy pillanatig se nyugodtak bele Horthy Miklós oligarchikus és leplezetten diktatórikus rendszerében. A Csonka Magyarország-nak nevezett területen a zsidókat kiáltották ki bűnösöknek, és még a náci Németország létrejötte előtt faji törvényeket hoztak. Magyarországon a zsidókat már ekkor pontosan regisztrálták, így a több mint fél millió áldozattal járó holokauszt gördülékenyen valósult meg.

Csernok a Horthy rendszer legfőbb bűnét és egyben lényegét a feudális gazdaság vazallusi-hatalmi szerkezetében, valamint a magyar felsőbbrendűségi tudattal és fajgyűlölettel átítatott revíziós propaganda gyakorlatában látja.

A háború utáni időszak bemutatása során Csernok feleleveníti személyes élményeit is. Megemlékezik családi gyökereiről, így például édesapjáról, aki állatorvos volt, és katonatiszt a Horthy hadseregben. Ez utóbbi életrajzi szál megnehezítette pályáját, de végül statisztikus-bankárként dolgozott.

Az 1956 őszi eseményektől Csernok távol tartotta magát. A népfelkelést gyanakvással elemzi, helyes útnak az apró reformok útját tartotta volna. 1956-ot ma úgy látja, mint a feldühödött tömegek ámokfutását, ami ismét pusztulásba vitte az országot. Ez a megállapítása mondandója lényegét fejezi ki, és nem csak 1956-tal kapcsolatban. Csernok szerint a magyarokat nem egyszer a történelmi vakság, és a hirtelen elhatározások sokasága jellemezte. A holnapért, valamint az emberéletekért érzett felelősség elveszett a minden alap nélküli, de növekvő önbizalomban.

Csernok leteszi voksát a modern Magyarországot hosszú évtizedekig vezető politikus, Kádár János mellett. Szerinte az 1900 évek politikusai közül ő volt az egyetlen, aki megérdemli, hogy államférfinak nevezzék. Ahogy fogalmazta: Kádár érdeme, hogy az „összekötött lábbal táncolást” legalább valamelyest meg lehetett valósítani.

Csernok nemzeti történelmi megállapításai kérdéseket és vitákat gerjesztenek ma Magyarországon. A témában megjelentetett köteteit tömegesen olvassák.

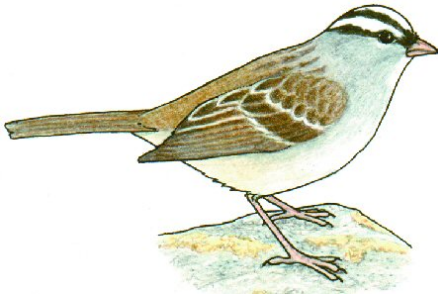
A Finnországban megjelent könyv fedőlapja, az 1945-ben felrobbantott Duna híd, telitalálat. Pontosan erről van szó, Budapest felrobbantott hídjairól, hiszen az ellentétes tömbök nézetei nem találkoznak, és különösen nem közelednek egymáshoz.

A könyvet a társadalompolitikai kiadó, az Intokustannus adta ki, 2013-ban (371 oldal). A könyvet fordította Juha Suoristi.

Fordította: Gáti Tamás

Az alvás nélküli ember – Avagy a 21. század kapitalizmusának paradoxona

Jonathan Cary

Az alvásszükségletet általában időpocsékolásnak vagy pedig a figyelem nem kívánatos ellazulásának tekintjük. Így „téli álmot alszik” mondjuk egy metaforával, amikor azt akarjuk például kifejezni, hogy a nép beletörődött az elnyomásba. Ma, amikor a kapitalizmus az emberi életet megszakítatlan munkára vagy fogyasztásra szeretné leredukálni, lehet, hogy át kéne alakítanunk az alvást kísérő elképzeléseinket.

Az Észak-Amerika nyugati partján élők már megfigyelhették, hogy minden évben több száz madárfaj vándorol időszakosan a kontinentális partszakasz mentén. E madárfajok egyike a koronás verébsármány. Ez a verébfajta a vándorlás ideje alatt - a többi madártól eltérően - képes akár 7 napig is ébren maradni. Ez az időszakos viselkedés lehetővé teszi számára, hogy miközben nappal élelem után kutat, este is úton lehessen.

Az elmúlt öt évben az amerikai Védelmi Minisztérium hatalmas összegeket fordított a koronás verébsármány tanulmányozására. A madisoni és a wisconsini egyetem állami támogatásban részesülő kutatói annak reményében vizsgálják e madárfaj agyi aktivitásait a hosszú, alvás nélküli időszakokban, hogy talán sikerül az emberekre is alkalmazható tudás birtokába jutniuk.

A koronás verébsármány tanulmányozása csak egy kis részét alkotja annak a nagy katonai kísérletnek, melynek célja az emberi alvás feletti irányítás átvétele. A rövidtávú cél olyan módszerek kifejlesztése, amelyek lehetővé teszik a katonák számára, hogy legalább 7 napon át ébren tudjanak maradni. Hosszabb távon pedig akár ennek kétszereséig nyújtható ébrenlétet remélnek, mégpedig úgy, hogy közben ne csökkenjen a katonák mentális és fizikai teljesítőképessége. Az eddig ismert alvásmegelőző módszereknek minden esetben káros kognitív és pszichikai következményei voltak (például csökkent éberség). A tudományos kutatás célja tehát nem az éberség fokozása, hanem inkább a test alvási szükségletének csökkentése.

Ellopott idő

Ahogy azt a történelem során már megtanultuk, a háborús innovációkat valamilyen formában mindig hasznosítják a tágabb társadalmi szférában, ezért az alvásmentes katonát tekinthetjük akár az alvásmentes munkás, vagy alvásmentes fogyasztó előfutárának is. A gyógyszerkészítő vállalatok által agresszíven reklámozott serkentőszerek egy egészen másfajta életformát tesznek lehetővé, amely sokak számára létszükséglet lesz.

Az utóbbi évtizedekben számtalan szolgáltatásban és más tevékenységben válik általánossá a folyamatos munka. (Lásd: non-stop boltok, non-stop benzinkutak, non-stop étkezdék..) Pedig az alvás, a maga belső passzivitásával, a produktív időszakra, a munkára, a közlekedésre és a fogyasztásra szánt időt csökkenti, és mindig is ellentétben állt a non-stop világ követeléseivel. Ez a folyamat jól mutatja a 21. századi kapitalizmus terjeszkedő, és megállás nélküli világának paradoxonát.

Az alvás, amely életünk jelentős hányadát teszi ki, megszabadít minket a mesterségesen előállított szükségletek béklyójától, és nem engedi, hogy az ember végleg a modern kapitalizmus martalékává váljék. A látszólag átalakíthatatlan emberi szükségletek többsége – úgymint az éhség, a szomjúság, a szexuális vágy, és újabban a barátság – piaci, azaz pénzzel kielégíthető formát nyert. Az alvás egy olyan emberi szükséglet, melynek időtartamát eddig még nem, vagy csak kevéssé tudta megzabolázni és hatalmába keríteni a profitgépezet. Úgy is

mondhatnánk, hogy nem illik bele a piaci világba, ennek következtében valamiféle „kríziságazata” lett globális jelenünk rendszerének. A témával foglalkozó tudományos kutatók minden igyekezete ellenére újra és újra megghiúsulnak az alvás kiaknázására és újraformálására irányuló stratégiák. A valóság az, hogy az alvásból nem lehet profitot termelni.

Mivel komoly gazdasági érdekek forognak kockán, napjainkban mindenhol csökken az alvással töltött órák száma. Egy átlag amerikai felnőtt hat és fél órát alszik éjszaka, míg az előző generációnál ez még nyolc óra volt. Nehéz elhinni, de a huszadik század elején még átlagosan tíz óra volt az alvással töltött órák száma. Az ismerős mondás, miszerint „életünk harmadát alvással töltjük”, a huszadik század közepén még igaznak bizonyult. Az alvás, a soha meg nem haladott premodernitás végén, úgy 400 éve indult hanyatlásnak. A mezőgazdaságra alapozott társadalomban az emberek életét a napfény és a sötétség, a tevékeny és a pihenő időszak, a munka és a kikapcsolódás váltakozása szabályozta, mégpedig az alváson keresztül.

A 17. század közepére az alvás elvesztette stabil helyzetét, melyet még Arisztotelész és a reneszánsz idejében foglalt el. Egyre kevésbé volt összeegyeztethető az olyan modern fogalmakkal, mint a produktivitás és a racionalitás. Descartes, Hume és Locke csak néhány azon filozófusok közül, akik lenézték az alvást, mely szerintük csak gátolja az embert az agyi működésben, és a tudás gyarapításában. Az alvás értékvesztését az olyan fogalmak felemelkedése kísérte, mint a tudatosság, az akarat, a hasznosság, a tárgyilagosság, vagy az önérdék. Locke szerint Isten az embert szorgalmasnak és racionálisnak teremtette, így az alvás - sajnálatos módon - csak felfüggeszti ezeknek a nagyszerű tulajdonságoknak a beteljesítését. *AzÉrtekezés az emberi értelemről* legelső paragrafusában Locke az alvást egy kalap alá veszi a lázzal és az örülettel, amely ugyancsak akadályozza az embert a nagyszerű tudás megszerzésében. A 19. század közepére az alvás és az ébrenlét közötti egyenlőtlen kapcsolatot olyan hierarchikus modellben jelenítik meg, amelyben az alvást egy alsóbb, primitívebb szintre való visszasüllyedésként jellemzik. Olyan visszalépésként, amely „akadályozza” a magasabb szintű, összetettebb agyi működést. Schopenhauer azon kevés gondolkodók egyike, aki önmaga ellen fordította ezt a modellt, és azt feltételezte, hogy az emberi létezés „igaz magját” csakis alvás közben vagyunk képesek felfedezni.

A 19. századi Európában az ipari forradalom oly mértékben használta ki munkásait, hogy a gyártulajdonosok arra a következtetésre jutottak: hosszú távon hatékonyabbá és jövedelmezőbbé tehetik vállalatukat, ha munkásaiknak kisebb-rövidebb szüneteket engedélyeznek. Ezt támasztják alá Anson Rabinbach fáradtságtudománnyal kapcsolatos tanulmányai is^[i]. A 20. század utolsó évtizedeiben azonban a kapitalizmus szabályozott, vagy kevert formái összeomlottak. A fejlett gazdaságokban, így például az Egyesült Államokban és Európában, a pihenés és a regenerálódás, mint a gazdasági növekedés és jövedelmezőség eleme, megszűnt létezni. A pihenésre fordított idő túlságosan drága ahhoz, hogy a modern kapitalista struktúra eleme maradhasson. Teresa Brennan megalkotta a „biodereguláció” fogalmát a szabályozás nélküli piacok időbeli működése, a követelmények teljesítése, és az ember belső fizikai határai közötti brutális egyenlőtlenségnek a leírására.

Az emberi munkaerő hosszú távú értékének csökkenése pedig csak rontja annak esélyét, hogy a pihenés vagy az egészség bármikor is gazdasági prioritássá váljon. Ezt mutatják az egészségügy körül kialakult legutóbbi viták is. Szinte alig maradt az emberi létezésnek olyan mozzanata (az alvás kivételével), amely fölött a munka, a fogyasztás, vagy a marketing ne vette volna át a hatalmat. A modern kapitalizmusról végzett elemzéseikben Luc Boltanski és Eve Chiapello bemutatták a telematikus környezetben dolgozó embert: a képernyő előtt ülő, egyfolytában kapcsolatokat teremtő, kommunikáló, válaszoló vagy folyamatot végző egyént, a dicsőítés tárgyát és alanyát, akinél elmosódnak az otthon és az irodában töltött idő határai. A föld fejlett régióiban már ez a standard - hívja fel a szerzőpáros a figyelmet. A Boltanski és Chiapello által felvázolt *konnekcionista paradigma* értelmében a legfontosabb az önmagáért történő cselekvés. „Mindig csinálni valamit, mozogni, változni – ez az ami a stabilitással szemben számít, és gyakran a tétlenséggel egyenértékű.”^[ii] Ez az aktivitási modell nem

valamely korábbi munkaalapú paradigma átformálása, hanem maga a normativitás. Megvalósításához a hét minden órájára szükség van.

Az emberek természetesen továbbra is aludni fognak, és még az egyre növekvő mega-városoknak is lesz pár relatíve nyugodt éjszakai órája. Azonban az alvás manapság teljesen eltávolodott a szükség vagy a természet fogalmától. Helyette változékony, ám irányítható funkcióként jelenik meg, amelyet csak műszeresen és fiziológiailag lehet meghatározni. A legújabb kutatások kimutatták, hogy exponenciálisan nő az éjszakánként egyszer, vagy többször felkelők száma pusztán azért, hogy ellenőrizzék, nem kaptak-e újabb üzenetet, nem történt-e valami a számítógépen. Ez a magatartás hasonlít a gépek "alvó üzemmódjához", az alacsony energiaszintű, készenléti állapothoz. Ez helyettesíti az off/on (kikapcs/bekapcs) logikáját, és ezentúl semmit sem lehet véglegesen kikapcsolni, tulajdonképpen megszűnik a pihenés állapota.

Az alvást – amelyet Marx „természetes határnak” nevezett – mint a non-stop kapitalizmus megvalósításának utolsó és legnagyobb akadályát, nem lehet kiiktatni. Azonban az alvás romba döntéséhez szükséges módszerek és motivációk már rendelkezésünkre állnak. A köztereket manapság már teljes egészében úgy tervezik meg, hogy gátolják az ottani alvást. Ismert és egészen kegyetlen példája: a padok és a felszíntől magasabban elhelyezkedő felületek átalakítása olyan módon, hogy az emberek ne tudjanak rajtuk elfeküdni.

Az alvás visszaszorítása elválaszthatatlan a társadalmi menedékek más szférákban zajló leépítésétől. A tiszta ivóvízhez való általános hozzáférést például fokozatosan megakadályozta a környezetszennyezés és a privatizáció, amely végül a palackozott víz pénzért való értékesítését hozta magával. Az alvással kapcsolatban is megfigyelhető egy bizonyos hiánystruktúra. Az álmatlanság nagymérvű elterjedésével az alvás árucikké válik, tehát pénzért vásárolunk kémiai szereket. Bár az altatók segítségével elért állapot csak megközelítőleg hasonlít az alvásra, meredeken növekvő fogyasztásuk a pult alatti beszerezést növelte. (Beszédes adat: 2010-ben Amerikában körülbelül 50 millió embernek írtak fel olyan gyógyszereket mint az Ambien vagy a Lunesta...) Tévedés lenne azt hinni, hogy a jelen körülmények javulásával az emberek majd nyugodtan alszanak és kipihenten ébrednek. Eljutottunk arra a pontra, hogy még egy kevésbé elnyomó társadalom sem segítene a helyzeten.

Az álmatlanság történelmi jelentősége és sajátságosan érzékeny szerkezete csak a többi kollektív tapasztalat fényében érthető meg, és nem választható el a Föld egész lakosságát érintő megfosztás és a társadalmi rombolás több más formájától. Filozófiai megközelítésben azt is állíthatnánk, hogy az álmatlanság, mint a társadalom egyéneit érintő hiány, az általános világnélküliség állapotával jár együtt. Az emberi kultúrák sokáig a halállal társították az alvást, tehát az ember számára a világ folytonossága szakad meg alvás hiányában. Az alvás szinte mindig kapcsolódik a jövőhöz, a megújulás lehetőségéhez, és így a szabadsághoz. Ez egy olyan intervallum, mikor egy másik élet, egy elhalasztott élet pillanatai szűrődhetnek be tudatunkba.

A szebb jövő álma

Európában 1815 után az ellenforradalom, a felfordulások és a reményvesztettség hosszú évtizedei következtek. Ez idő alatt egyes művészek és költők arra a meggyőződésre jutottak, hogy az alvás nem feltétlen egyenlő a kor történelméből való meneküléssel. Shelley és Courbet például megértették, hogy az alvás csak egy másfajta történelmi idő. Az alvás látszólagos passzivitása pedig magában hordozza az igazságosabb és egalitáriusabb jövő megszületéséhez szükséges nyugtalanságot és izgatottságot. Az alvás biztosítja a világban az átmeneti és ciklikus minták jelenlétét, amelyek alapvető fontosságúak az élethez, és összeférhetetlenek a kapitalizmussal. Mivel a kapitalizmus nem képes határt szabni önmagának, a megóvás vagy a megőrzés fogalmi rendszer-szinten értelmezhetetlenek. Az alvás helyreállító mozdulatlanságának a halmozás, a pénzügyesítés és a halálos pazarlás, a közös értékek felemésztésével kell szembenéznie. Már csak egyetlen álom létezik, amely felülírja az összes többit: egy olyan világ álma, amelyben nincsenek milliárdosok, amely nélkülözi a barbarizmust, és amelyben a történelem a katasztrófák rémálmainak állandó ismétlődése helyett más formákat is felvehet.

Lehetséges, hogy a kapitalizmus nélküli világ ábrándjai – ideértve a fantáziálást, az ébren álmodozást is – az álmokban gyökereznek? Lehetséges, hogy az alvás és az álom a kapitalizmussal való radikális szakítást és globális jelenünk kíméletlen súlyának visszautasítását eredményezi?

Tény, hogy az alvásban benne rejlik a megújulás és újrakezdés lehetősége. Az alvás egy olyan emberi szükséglet, amelyet még nem tudott megzabolázni és hatalmába keríteni a profitgépezet, a globális piaci világ.

Ne hagyjuk, hogy elvegyék tőlünk.

*A szerző a modern művészetek elméletének professzora a Columbia (New York) Egyetemen, a *Le capitalisme à l'assaut du sommeil* [A kapitalizmus támadása az alvás ellen], című könyvszerzője - Zones, Párizs, 2014.*

Fordította: Lipták-Pikó Judit

[i] Anson Rabinbach, *Le Moteur humain. L'énergie, la fatigue et les origines de la modernité* [Az emberi motor. Energia, fáradtság és a modernitás gyökerei], La Fabrique, Párizs, 2004.

[ii] Luc Boltanski és Eve Chiapello, *Le Nouvel Esprit du capitalisme* [A kapitalizmus új szelleme], Gallimard, Párizs, 1999.

Az ukrán hazafiak dilemmája: folytatni a „forradalmat” vagy harcolni a szeparatizmus ellen?

Hélène Richard

„A zűrzavar akkor kezdődik, amikor mindenki azt hiszi, hogy úgy értelmezheti a törvényt, ahogyan jónak látja.” Az ügyész, egy százötven kilós óriás békülékeny hangvétele ellenére a tapintható feszültség fokozódik 2014. július 25-én Hmelnjickij, a nyugat-ukrajnai közepes, kétszázhatvanezer lakosú város ügyészségén. Egy titkár arra kérte a fekete kezeslábasba bújt, bakancsos, derekukon gumibotot viselő mintegy húsz fiataalt, hogy várjanak türelmesen, amíg az ügyész fogadja vezetőiket, Jurij Lucsiukot és Ivan Kusnyirt.

„Mi bejegyzett szervezet vagyunk – panaszolja Ivan Kusnyir. – Tiszteljük a törvényt. Elutasítjuk az erőszakot. Most még olyan emberekkel beszélhetnek, mint mi, vállalkozókkal, de ha így folytatódik, hamarosan kitör a proletárforradalom.” Miközben előadják panaszait, a két vállalatvezető, akik a milíciát is vezetik, egymásnak ellenmondó érvekkel vagdalkoznak. Egy szemüveges jegyző, kicsit lötyögős öltönyében, anélkül jegyzi az elhangzottakat, hogy felemelné a fejét.

Itt vannak először is ezek a büntetőügyek kíséretünk tagjai ellen: ezt le kell állítani. Azután – itt Ivan Kusnyir felemeli a hangját – és felemlegeti az ukrán alkotmány 5. cikkelyét, amely garantálja a „nép jogát, hogy közvetlenül gyakorolja a hatalmat”, és hivatkozik a 143. cikkelyre, amely elismeri az állampolgárok jogát a helyi közpénzek elköltésének ellenőrzésére. Végül: „A helyi közalkalmazottakat az állampolgároknak kell megválasztaniuk.” A két vállalkozó szemében az ukrán állam egészében véve korrump. Egész egyszerűen nincs szükség az államra, jól meg lehet lenni nélküle is. Az ügyész nincs erről meggyőződve.

A lakosság álláspontja

Jurij Lucsiuk, Ivan Kusnyir és embereik az árral szemben úsznak. Március óta csökken a lakossági nyomás az ukrán intézményekre. Tavaszig széles mozgalom követelte a jogállam és a helyi autonómia bevezetését, de a 2013-2014. téli tüntetések elnyomása és a kiterjedt korrupció miatt mára az ukrán állami intézmények elveszítették hitelességüket. A „keleti front” megnyílásával azonban az elsődleges feladat a nemzeti egység megvédése lett a határokat fenyegető külső ellenséggel – Oroszországgal – és a szeparatista „ötödik hadoszloppal” szemben. Minden, a hatóságokat destabilizáló próbálkozást egyfajta hazaárulással, az oroszbarát fegyveres csoportokkal való összejátszással azonosítanak, amelyek Luganszkban vagy Donyeckben a krími példát akarják megismételni.

A két „forradalmár” – nem félnek ettől a minősítéstől – egyfajta közvetlen részvételi demokráciáért harcol. Azoknak az üzleti vezetőknek a rétegéhez tartoznak, amelyek többé nem akarnak egy túl mohóvá vált korrump rendszerhez alkalmazkodni. Az afganisztáni háborúban megsántult veteránnak, Ivan Kusnyirnak tízezer hektáros farmja van; Jurij Lucsiuk pedig építési vállalkozó. „Janukovics^[1] idején, mennydörgi az utóbbi, a korrupció elviselhetetlen szintet ért el. Korábban a jövedelem 2–4 százalékát emésztették fel a csúszópénzek. Ma ez 15 százalék. Ezért veszteséges a vállalkozásom már két éve.”

Politikai elkötelezettsége nem új keletű. Részt vett 2004-ben a „narancsos forradalomban” és tüntetett a Majdanon, a kijevi Függetlenség terén, hogy tiltakozzon Viktor Janukovics megválasztása ellen. Ezt követően csatlakozott a kozák kulturális egyesülethez, amely ötvözi a természetjárást és a fegyverforgatás férfias kultuszát.

Ő és társai azt állítják, hogy felélesztik ennek a harcos közösségnek a szabad és egyenlőségi szellemét, amely ellenállt az Ukrajnát meghódítani karó hatalmaknak (Lengyelország, Oroszország, ottomán birodalom).

Ők szervezik a népi önvédelmi milíciát. Vagy inkább annak maradékát. Vagy harminc ember, akiket egy biztonsági cég keretében finanszíroznak, inkább testőrségre emlékeztet, mint egy forradalom fegyveres szárnyára. A csoport a 2014. január 23-i tüntetéseken alakult, amikor Hmelnickij, hasonlóan Nyugat-Ukrajna más városaihoz, szolidaritását fejezte ki, az első halálos áldozatok idején, a Majdanon tiltakozókkal.

Néhány héttel később, február 19-én, amikor a rendőrséggel történt összecsapások következtében már nyolcvan tüntető és húsz rendfenntartó erő esett áldozatul a harcoknak, nagygyűlés akadályozta meg, hogy az Alfa elitcsapatai erősítésként csatlakozzanak a kijeviekhez. Egy épületben elsáncolva az állambiztonsági szolgálat (SBU) emberei tüzet nyitottak megölve egy nőt és megsebesítve tíz embert. Az önvédelmi milícia ekkor kényszerítette az SBU helyi vezetőjét, hogy térden állva kérjen bocsánatot a tömegetől. A milícia első parancsnokát, az ultranacionalista Svoboda párt tagját, ezután gyorsan eltávolította a tagság többsége. „Megértettük, hogy neki csak a Svoboda számít – emlékszik Jurij Lucsiuk. – Minden akciónkhoz Igor Szabij képviselőtől kért engedélyt.”

Megelőzni az állam elleni felforgató akciókat

A Krím 2014. február 27-i elfoglalása után – amelyet álruhás orosz katonák hajtottak végre és a régió Moszkvához csatolásának előjátéka volt – sokan azok közül, akik Kijevben vagy másutt Ukrajnában készek lennének hinni egy permanens forradalomban, a hazafias eszmék nevében aktivizálódtak. Hmelnickijben azóta az önvédelmi milícia tagjai együtt dolgoznak a rendőrséggel, Jurij Lucsiuk és Ivan Kusnyir legnagyobb bosszúságára. Emiatt egy „szakadár” milícia élére álltak, amelynek célja a „rendszer megdöntése”, és embereikkel a városi közigazgatás ellen lépnek fel meglehetősen erőszakosan.

A tüntetések apálya ellenére Jurij Lucsiuk még azt állítja: „Öt perc alatt mozgósítani tudunk húsz embert; fél nap alatt százat is. Ha van egy hetünk, ezret, sőt többet is.” Július végén az utcákon mégsem látni a tüntetőiket. Mindenki a keleti harcokkal van elfoglalva. A főter oszlopaira kifüggesztett égi százak – a Majdan elesett hősei – megfakult portréi előtt egy kis sátorban egy pár ücsörög, és bankjegyekkel félig telt urnát őriz: gyűjtenek azoknak az önkénteseknek, akik a szakadárak ellen harcolnak a Donbassz vidékén. Július 23-án Petro Porosenko, a júniusban megválasztott ukrán elnök kiadta a harmadik mozgósítási dekrétumot. „A bizottság már járt nálam – mondja egy taxisofőr nagyobb lelkesedés nélkül. – Azt mondják, hogy a városban ezer embert kellene mozgósítani.”

A korábbi elnök, Leonyid Kucsma által 2000-ben feloszlott Nemzeti Gárdát 2014. március 13-án újra felállították, hogy az eddig a hatóságok ellen irányuló tiltakozás energiáját a külső ellenség és annak feltételezett ötödik hadoszlopa ellen fordítsák. Ez az intézmény a katonai akadémiák tanulóit és a téli tüntetéseken alakított paramilitáris rendvédelmi erők önkénteseit tömöríti. Szerepe: megvédeni a területi integritást és megelőzni az állam elleni felforgató akciókat. Konkrétan a Nemzeti Gárda tagjai védik a stratégiai épületeket vagy biztosítják a hadsereg által visszafoglalt városokat. Ahogy elfogytak a tüntetők, úgy erősödtek meg toborzó központok. Kijevben egy maroknyi tüntető továbbra is elfoglalva tartja a Függetlenség terét készen arra, hogy az új hatalom ellen forduljon, ha az elárulná a Majdan reményeit.

Ha a fővárosban élne, Jurij Lucsiuk úr köztük lenne. „A háború – szitkozódik – egyik módja annak, hogy vágóhídra küldjék azokat a hazafiakat, akik azért küzdöttek minden városban, hogy végigvigyék a forradalmat.” Az előző kormányhoz hasonlóan a téli felkelésből kinőtt hatalom sem nézi jó szemmel, hogy a minisztériumok és paloták közvetlen közelségében erősen felfegyverzett csoportok táborozzanak. 2014. március 20-án, az elnökválasztás másnapján, Nyikolaj Velicskovics belügyminiszter-helyettes már kijelentette: „Akik stabilitást

akarnak, akik hozzá akarnak járulni az ukrán csapatok megerősítéséhez, beléphetnek a Nemzeti Gárdába. Ez lehetőség számukra az önmegvalósításra. Meg kell értenünk, hogy az *Atamanscsina* mindig lerombolta az államot.”

Az *atamán* („kozák vezér”) szó magába sűríti a kozák szellemiséget, amely hozzájárul Ukrajnában az identitás felébresztéséhez és az önszerveződés szellemiségét hirdeti; a *scsina* végződés pejoratív értelmet ad neki. Hmelnickijben mégis a kozák szimbólumok adják meg a katonai mozgósítás szellemiségét. A város önkéntes zászlóalját Bogdannak hívják, a kozák vezér, Bogdan Hmelnickij keresztnéve után, akiről a várost is elnevezték. Hmelnickij vezette az 1648-as felkelést a lengyel uralom ellen – olyan felkelést, amelyet számos pogrom szennyezett be. A felkelésből született a kozák *hetmanátus* (állam), amelyet a hivatalos emlékezet az ukrán függetlenség felé vezető első lépésként tart számon. Bogdan a nemzeti hős rangjára emelkedett, arcképe díszíti az 5 hrivnyás bankjegyet.

A Szovjetunió sem hagyta ki saját panteonjából. A szláv népek barátságának előfutáraként értékelte. Az akkori felkelésből született kozák állam 1654-ben szövetségi szerződést írt alá Perejaszlavban, Moszkvával; ez megbocsáthatatlan árulás egyes nacionalisták szemében. 1954-ben, a szerződés háromszáz éves évfordulóján, a Szovjetunió akkori vezetője, Nyikita Hruscsov visszaadta a Krímet az Ukrán Szocialista Szövetségi Köztársaságnak, és Proszkurov város felvette Hmelnickij nevét. Az ellentmondásos hős, Bogdan Hmelnickij, aki egy olyan ukrán állam élén állt, amely újra Oroszország uralma alá került, úgy tér most vissza, a nemzet veszélyes óráiban, hogy azok hazafisága, akik továbbra is támadják a kormányzatot, gyanússá vált.

A Nemzeti Gárdának lehetővé kell tenni, hogy csendben leszereljék a Majdan mozgalmát úgy hogy a nem-együttműködők, az ellenállók erejét meggyöngítik. A sátrakban elszaporodó kosz és a bűnözés mellett, az új kormány az orosz beszivárgással is érvel. „Az ország főterén a nem azonosított egyének koncentrációja az FSB [az orosz biztonsági szolgálat – *a ford.*] terve és olyan kicsi pártoké, amelyek a múlt részesei” – nyilatkozta július 13-án Arszen Avakov belügyminiszter a TSN televíziós csatornának. A 2014. augusztus 7-i, a térfoglalók és a rendfenntartók közötti élénk vita, sőt ütközet után a barikádokat lebontották. Az utóvéddel szemben a rendőrség megsegítésére a kormány a Nemzeti Gárdát küldte oda.

A hazafias fellángolás nevében zajló rendcsinálás mindamellet messze van a biztostól. Az ukrán állam gazdasági és intézményi pillérei repedeznek. Arszenyij Jasznyuk miniszterelnök értésre adta, hogy az állam pénzügyi helyzete nem teszi lehetővé, hogy „antiterrorista” műveleteket finanszírozzanak: „Kormányunknak nincs válasza arra a kérdésre, miből fizessük holnap a fizetéseket, hogyan töltsük meg a tankokat és hogyan fizessük a hadsereget” – vetette fel július 24-én a Radában, az ukrán parlamentben.

Az április közepén elfogadott gazdasági mentőterv, az Európai Unió, a Világbank, az Egyesült Államok és a Nemzetközi Valutaalap (IFM) erőfeszítésével együtt összesen harmincmilliárd dolláros segítyt tesz ki (kölcsonök és adományok), amelynek feltételei a szerkezeti reformok, és több év alatt kell visszafizetni. [2] Ellentételezésül az IMF megköveteli az energetikai szektor támogatásának csökkentését. Ezt az intézkedést, az Ukrajnában szállított orosz gáz árának emelésével együtt, keményen megérik majd a háztartások: 63 százalékos növekedés a földgáz, 11 százalékos az elektromos áram és 40 százalék a fűtés árában.

Az IMF 17 milliárd dolláros hitelének második részének felszabadításához az állami költségvetés megtisztítása olyan intézkedésekkel számol, amelyek a bruttó hazai termék (GDP) 1 százalékára rúgnak olyan helyzetben, amelyben a GDP csökkenése 2014 végére el fogja érni a 6,5 százalékot. A különleges háborús adó (a vállalatok bértömegének 1,5 százaléka) és a miniszterelnök által bejelentett „privatizációs terv, amelyre húsz év óta nem volt példa” nem lesz elegendő. A katonai kiadások felrobbantották a költségvetés kiadás oldalát ezért az új költségvetés takarékoskodni fog a közszolgálati bérekkel, a közalkalmazottak fizetésével, a munkanélküliek ellátásával és a rokkantnyugdíjakkal. Jelenleg a hiányt a bankóprés fedezi, ami a hrivnya és a bankrendszer spekulációs gyengülését idézte elő.

A gazdaságilag meggyengült állam bűnüldözési monopóliuma is veszélybe került. A Nemzeti Gárdának nem sikerült ugyanis valamennyi tiltakozót felszívnia. Az állam arra a kiképzési és fegyveres segítségre vár, amelyet Barack Obama ígért 2015-re. Májusban a katonai műveletek meglehetősen összevisszaságban zajlottak, mivel több zászlóalj önállósította akcióit. A legismertebbet Igor Kolomojszkij, a dnyepropetrovszki régió egyik oligarchája pénzeli. A belügy- és hadügyminiszter végül elérte, hogy ellenőrzésük alá helyezték azokat és koordinálják a katonai akciókat. Tömeges bombázások árán sikerült sáncai mögé visszaszorítani a nehézfegyverekkel is felszerelt szeparatista felkelőket.

Augusztus 11-én a hadsereg szóvivője bejelentette „Donyeck felszabadításának utolsó fázisát”. Az orosz csapatok felvonulása a határon katonai eszkalációval fenyegetett, miközben az áldozatok száma a „keleti fronton” jóval meghaladta a Majdanéit. Az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) szerint az „antiterrorista” hadműveletek április közepén történt elindítása és augusztus 10-e között több mint 2080 ember – civilek, katonák és fegyveres csoportok tagjai – esett el.

Még Juriy Lucsiukot is megkísérti néha a gondolat, hogy a „keleti fronton a lehető leggyorsabban nyerni kell”. Elfelejt, hogy először a háború ellen nyilatkozott, s késznek mondja magát, hogy embereivel a Bogdan zászlóaljhoz csatlakozzon.

Fordította: Hrabák András

[1] Viktor Janukovicsot 2010-ben választották elnökké, és a 2013/2014. téli tüntetések hatására menekült el, miután a parlament 2014 februárjában leváltotta.

[2] Julien Vercueil: *Aux racines économiques du conflit ukrainien [Az ukrán konfliktus gazdasági gyökerei]*, *Le Monde diplomatique*, 2014. július

Mennyit kérsz az adataidért? - A digitális utópiától a szociális krízisig

Evgeny Morozov

Negyvenöt évvel azután, hogy az ember a holdra lépett, a technológiai verseny különös helyzeteket teremt. A múlt év januárjában például egy internetre rákapcsolt frizsider meghibásodott, és szerteszét küldött egy egész sorozat e-mailt. A kissé vicces eset is jelzi: a hétköznapiak teljes digitalizálása ütközhet a normalitással. Messze van már az a gazdasági modell, amit a Szilícium Völgy káprázatában képzeltünk el. Az internet és az okos eszközök használatával minden cselekedetünk megfigyelhetővé válik, és az így nyert információ pénzzé tehető. A kapitalizmus pénzügyi kapzsisága mindent profittermelővé változtat, így a személyes adatainkat is.

Ez év elején a Procter & Gamble céghez tartozó Oral-B elindította [SmartSerieshttp://connectedtoothbrush.com/](http://connectedtoothbrush.com/) Bluetooth toothbrush kampányát, amellyel a "behálózott fürdőszoba" lényeges eszközeinek egyikét hirdeti. A kampányfilmben szereplő fogkefe összekapcsolható az okostelefonnal, amiben egy alkalmazás követi a fogtisztítás különböző lépéseit. A telefon képernyője megmutatja a szájüreg azon részeit, amivel többet kell foglalkozni, sőt kimenthetjük a fogtisztítási tevékenység adatait is, hogy később megmutathassuk fogorvosunknak. Hogy ezek után mi történik ezekkel az adatokkal, az bizony elég homályos. Nem tudni, hogy a fogorvoshoz kerül, vagy a társadalombiztosítóhoz, megmarad-e a saját telefonunkon, vagy hozzá csatolódik a Facebook és a Google adatainkhoz...

Az a felismerés, hogy a legmindennapibb eszközeinkből kinyert adatok használhatók jövedelemszerzésre, sokakban ellenérzést váltott ki. A Szilícium Völgy óriásvállalatai ugyanis milliárdokat keresnek azzal, hogy felhalmozzák az adatainkat, mi meg csak az ingyenes szolgáltatást kapjuk cserébe.

A furcsa és talán kicsit populistákritika ellenállásra szólít fel, és azt javasolja, hogy védjük meg magánéletünk adatait a digitális óriásvállalatokkal szemben. Állítják: mindenki lehet független alkusz, aki a saját adatportfólióját gondolja. Áruba bocsáthatjuk például a génállományunkat egy-egy gyógyszervállalatnak, vagy -cserébe egy helyi étterem árengedményéért - feltárhatjuk szolgáltatóknak, hogy földrajzilag hol vagyunk. A legutóbbi időkben néhány könyv éppen ezzel foglalkozik. Így például Sandy Pentland „Social Physics” (Társadalomfizika) című könyve, vagy Jaron Lanier „Who owns the future” (Kié a jövő?) című kötete. A szerzők látszólag a lehetetlent ígérik: a privát szféra jövőbeli védelmét, valamint egyfajta reményt a gazdasági jólétre és biztonságra. Amennyiben adatainkat szigorúan tulajdonként kezeljük, a modern jogérvényesítés biztosíthatja, hogy egy harmadik fél ne garázdálkodhasson az adatainkkal. Jó ha tudjuk: az internet és az okos eszközök használatával minden cselekedetünk megfigyelhetővé válik, és az így nyert információ pénzzé tehető. Úgy is mondhatnánk: a világban mindig van valaki, aki hajlandó pénzt adni azért, hogy megtudja mit füttyörészünk a zuhany alatt. (Már ha a zuhanyozónkban van érzékelő, és az rá van kötve az internetre.)

A frontvonalak világosak. Ha például a Google leányvállalata a Nest a mi aktív együttműködésünk mellett telerakja a házunkat különféle digitális termékekkel, akkor a Google teheti pénzzé a zuhanybéli füttyörészésünket. A dolog technikai értelemben pofonegyszerű. A Google különböző adatforrásokat integrál (a vezető nélküli gépkocsiktól kezdve az okos szemüvegeken át az e-mailekig), majd rendkívül szolgálatkészen áll a rendelkezésünkre. A széleskörű adattömeg megszerzéséhez csak annyi kell, hogy mindennapi digitalizált létünk üres területeit hajlandók legyünk Google szolgáltatásokkal feltölteni. A kisvállalkozások közben kiesnek ebből a versenyből, ugyanis az óriáscég adattárolóinak hatalmas mérete monopolhelyzetet eredményez. Az egyszerű

embernek, vagy a kisvállalkozónak nem marad más lehetőség, mint hogy kövesse Pentland és Lanier tanácsait, azaz ragaszkodjon az adataihoz. Így talán marad egy kis esély a Google profitjából való részesedésre.

Hogy kié az adat, az a látszólagos különbség ellenére, egyazon ideológiai program két variánsát jelenti. Ahogy Will Davies brit szociológus „A neoliberalizmus korlátai” (*The Limits of Neoliberalism*) című új könyvében kimutatta: a Lanier és Pentland által kínált megoldás jól illeszkedik a német ordo-liberális hagyományokba. Azaz: a monopóliumokat veszélyesként kezelő gazdasági- és társadalomelméleti modellbe, amely a piaci verseny megőrzését erkölcsi projektként kezeli. A Google megközelítése ettől eltérő, inkább a Chicagói Egyetemen kimunkált neoliberális iskolát követi, melyben - a moralitással szemben - a hatékonyság és a fogyasztói elégedettség jelenti a prioritást. A neoliberális iskola szerint a monopóliumok nem feltétlen rosszak, hiszen néhány közülük társadalmilag hasznos feladatot is felvállal. Minden hivatkozás ellenére a jelenlegi vita megmaradt a szokásos keretek között: az információ bizony áru. Ennyiben egyértelmű, hogy a liberális rendszeren belül maradtunk.

Mielőtt az információ alternatív felfogásába, vagy a radikális demokraták kedvébe a közjóba kapaszkodnánk, megkérdezhetnénk: az információ áru jellege, azaz piacositása miért fogadható el minden kritika nélkül? Erre a jelenlegi történelmi pillanat a következő választ kínálja: a technológia ma az az isteni gépezet, a „deus ex machina”, amely munkahelyet teremt, gazdaságot ösztönöz és adót fizet. (Ez utóbbi nem minden vállalatra érvényes, hiszen az elítéltek és az óriásvállalatok adói az offshore biznisz központokban szoktak eltűnni.) Hogy mi történne az információ piacositásának leállítása után? Egyesek szerint a politika és az ideológia elveszíthetné a kapitalizmus utolsó pozitívumát, avagy mentőövét.

Vissza a 19. századba

A mai technológiának ezt az „isteni gépezet” jellegét még a pénzügyi válság legérzékenyebb megfigyelői sem értik kellőképpen. Wolfgang Streeck német szociológus 2013-ban megjelent *Buying Time* (Mevásárolt idő) című könyvében leírta, hogy a háború utáni kompromisszummal biztosított jóléti modell összeomlásának első jelei már a 70-es években jelentkeztek. A nyugati kormányok ekkor megpróbálták időt nyerni, hogy elkerüljék a szükségessé vált szerkezeti átalakításokat. Három trükköt alkalmaztak: az inflációt, az állami eladósodást, és az olcsó hitelezést. Utóbbit azért, hogy a lakosság fogyasztási termékekre és ingatlanvásárlásokra költse a felvett hitelt. Az ezt követő megszorítási politika viszont azt jelentette meg, hogy az átlagpolgár bár nem felelős a kialakult adósságválságért, de a büntetést ő fogja megfizetni.

Wolfgang Streeck nem említi az információs technológiát, pedig az időnyerési funkció már akkor is nyilvánvaló volt. A brit kormány korán felismerte, hogy a technológia új vállalkozói munkahelyeket teremt, és hatalmas gazdasági értékeket szabadít fel. (Persze csak addig, amíg mindenki meg nem tanulja, hogyan kell kódolni egy saját alkalmazását.) A britek egy ambiciózus, bár ellentmondásos módszer keretében eladásra kínálták a páciensek adatait a biztosító társaságoknak, majd a diákok adatait a mobil szolgáltatóknak és az energiatal-gyártóknak. (Igaz, biztosítás ügyben visszaléptek a tömeges tiltakozások miatt.) Egy felmérés - melyet a Vodafon is támogatott - a brit gazdaság és a személyes adatok összefüggéseiről kimutatta, hogy 16,5 milliárd font (21 milliárd euró vagyis több mint 6 000 milliárd forint) lehetőség van abban, ha megkönnyítik a személyes adatok kezelését (eladását). Ez a gyakorlatban azt jelentené, hogy a kormány biztosítja az új adatközvetítők legális beiktatását a fogyasztók és a szolgáltatók közé.

A fentről jövő kormányzati erőfeszítések kiegészülnek a lentől induló időnyerési módszerekkel. Ebben elsők voltak a Szilícium-völgy induló vállalkozásai. Azzal az ötlettel álltak elő, hogy az olyan szolgáltatások, mint az Uber (melyben a magánautók taxiként is szolgáltatnának), és az AirBnb (melyben a magánlakások hotel funkciót is betöltenének) az ósdi és analóg javakat modern profittermelő szolgáltatásokká alakítanák át - csinos jövedelem kiegészítést biztosítva az autó-, vagy a lakástulajdonosoknak. Ahogyan Brian Chesky, az AirBnb

ügyvezetője mondta: „Rekord-magas a munkanélküliség és óriásiak a jövedelmi egyenlőtlenlégek, de egy aranybányán álldogálunk... A legjobb megoldás az lesz, ha megtanuljuk, hogyan hozzuk létre saját adattartalmainkat, - és miért ne tanulhatnánk meg? Így saját magunk alkalmazottai lennénk, sőt esetleg saját iparágat is kialakíthatnánk.”

És valóban, beindult a folyamat.

A Szilícium-völgy mindig is gyorsan hasznót tudott húzni az ellenkultúrából. Egyszerűen felhasználta a közösségi gazdálkodáshoz fűződő álmokat, és átvette a már kialakult közösségi próbálkozásokat. Arra törekedtek, hogy az olyan induló vállalkozásokat mint az Uber és AirBnb, a „részvételi gazdaság” részévé tegyék. Ez volt a régóta várt utópikus jövő, amelyet az anarchisták és a libertáriánusok olyannyira kedvelnek: az egyének a nagy közvetítők megkerülésével közvetlenül léphetek kapcsolatba egymással. A közvetítő szolgáltatást vállaló taxi vállalatok helyébe azonban az Uber-féle informatikai szolgáltatók léptek. Ez utóbbiakat ugyanakkor a Goldman Sachs-féle jól ismert anarchia-párti bankárok finanszírozzák.

Mivel a taxisok és szállodások általában nem túl népszerűek, a közbeszédben képesek voltak bátor újításként bemutatni az új információs technológiát. Olyan lehetőségként tálalták, amelynek segítségével a társadalom képes lesz felülkerekedni a monopol helyzetükből élő vállalkozásokon. Az ilyenfajta torz ábrázolás átsiklik néhány tényen. Azon például, hogy a „részvételi gazdaság” induló vállalkozásai olyan közeget teremtenek, amit a jóléti államot megelőző modellként írhatunk le. A munkásoknak olyan kockázatokat is magukra kell vállalni, amit korábban a munkaadó vállalt. A szociális védelem minimális mértékű lesz, s a kollektív megállapodásnak még a lehetősége sem marad meg.

A „részvételi gazdaság” élharcosai az ilyen helyzeteket Friedrich Hayekhez méltó retorikával igazolják: ha a visszacsatolási mechanizmusokkal helyettesítjük a jogszabályokat, teljesen eltekinthetünk a szabályozási keretektől. Ahogyan Fred Wilson prominens kockázati tőkés a közelmúltban mondta: „ha olyan helyzetet teremtünk, ahol a rendszerek valójában önkormányzók és önszabályozók, akkor nincs szükség törvényi szabályozásokra”. A piaci szereplők, és a szolgáltatások minőségét állandóan értékelő, mindenütt meglévő visszacsatolási hurkok majd mindent megoldanak – állította.

A mindennapi élet digitalizálása és a pénzügyi kapitalizmus kapzsisága azzal a kockázattal jár, hogy mindent profittermelővé változtat – kezdve az ember genetikai adottságától a hálósobájáig. Ahogyan Esther Dyson ismert befektető, és egy genomikával foglalkozó cég a 23andme igazgatósági tanácsának tagja mondta: „a 23andme olyan, mint az ATM, ami hozzáférést ad a genetikai tulajdonságaidban rejlő vagyonodhoz.” Ezt a jövőt kínálja nekünk a Szilícium-völgy. Elegendő érzékelővel és internet-kapcsolattal az egész életünk egy hatalmas ATM lesz?

Akik a Szilícium-völgy ATM-típusú ígéretét visszautasítják, csak saját magukat vádolhatják – állítják egyesek. A „részvételi gazdaság” visszautasítása előbb vagy utóbb nevezhető akár gazdasági szabotázsnek is, vagy a növekedés gyorsítását szolgáló erőforrások eltékozlásának. A részvétel elutasítása olyan bűnös színezetet kaphat, mint a takarékoskodás vagy az adósságtörlesztés elutasítása. A kizsákmányolást pedig ismét sikeresen elfedné egy vastag erkölcsös lakkrétek.

Így aztán természetes, hogy a kevésbé szerencsések, akik máris a megszorítások terhei alatt görnyednek, konyháikat éttermekké, kocsijáikat taxivá, s személyes adataikat pénz-fialó javakká változtatják. Mi mást is tehetnének? A Szilícium-völgy számára azonban ez csak a vállalkozóképeség diadala. Spontán műszaki fejlődés, aminek semmi köze a pénzügyi válsághoz. Ez a helyzet azonban olyan, mint amikor valakit a lakbérfizetési-kényszer űz a prostitúcióba, vagy abba, hogy saját szerveit eladja. A kormányok ideig-óráig ellenállhatnak az új gazdasági hullámnak, de egyszer nekik is ki kell egyenlíteni a költségvetési hiányaikat. Jobb tehát ha hagyják az Uber-t és az AirBnb-t, így legalább nő az adóbevételük, miközben az elszegényedő polgárok hónapvégi gondjai is oldódnak valamennyire.

Csak a siránkozás marad

A „részvételi gazdaság” nem fogja megoldani a lakosság általános eladósodását, épp fordítva: a kettő kiegészíti egymást és együtt fog létezni. Az egyre több rendelkezésre álló adat például lehetővé teszi a bankoknak, hogy Big Data megcsapolásával az eddig nem hitelképesnek tartott ügyfelek köréből is kiválasszanak egy még hitelezhető csoportot – kiszűrve a tényleg deviáns egyedeket. A lakossági hitelállomány így várhatóan még tovább fog nőni. A ZestFinance induló vállalkozás, amely 70 ezer szempontot vizsgál: például azt is, hogyan érintjük a számítógépünk billentyűzetét, és hogyan használjuk a mobiltelefonunkat. A cég kifejezetten a hitelfelvevő megbízhatóságát elemzi és a bankoknak adja el az információkat. A columbiai Lenddo (a hitelezési szektor egy másik csavaros eszű induló vállalkozása) úttörő módszert vezetett be a hitelkérelmek jóváhagyására: az ügyfél hitelképességét a közösségi médiában követett aktivitása alapján ítélik meg. Így minden klikkelésünk befolyásolhatja hitelképességünket. Ennek alapján - mondja Douglas Merill, a ZestFinance társalapítója - „minden adat hitel-adat”. Nos, ha minden adat hitel-adat, akkor az egész életünk – amelyet a körülöttünk lévő érzékelőkkel figyelnek – kezd az adósság ütemére táncolni.

A Szilícium-völgy hasznos idiótái erre azt felelik, hogy ők a világ megmentői. Ha a szegények hitelt akarnak felvenni, miért ne segítenének nekik? A kölcsönök iránti megnövekedett keresletnek van bizonyos összefüggése a munkanélküliséggel, a szociális ellátás lefaragásával és a nettó fizetések csökkenésével. Igaz, egy merőben másfajta gazdaságpolitika képes lenne visszafordítani a szociális helyzet állandó romlását, de akkor nem lenne szükség hitelfelvételre. És persze a kiváló adatbányász Big Data, meg a hozzá hasonló cégek sem virulnának. Mindez azonban meghaladja a Szilícium-völgy digitális futurologusainak képzelőerejét. Egyetlen céljuk hogy a hitelezési problémák megoldására eszközöket kínáljanak, ugyanakkor nem tekintik feladatuknak a társadalmi problémák politikai és gazdaságkritikai vizsgálatát.

Ebben a Szilícium-völgy hasonló bármilyen más iparvállalathoz: amíg profit van, a vállalatok nem kívánnak radikális társadalmi változásokat. Azonban az Uber, a Google, vagy az AirBnB érvrendszere sokkal mélyebb, mint például a Goldman Sachs-é, vagy a JP Morgan-é. Ha ez utóbbiakat merjük bírálni, akkor a kapitalizmus, vagy a Wall Street, vagy épp a bankmentő csomagok gyűlöljének festenek le bennünket. (Ez ma már annyira általános, hogy senkit sem zavar.) Ha viszont a Szilícium-völgyet bíráljuk, kivívjuk magunknak a „technikai fejlődés ellenessége” címkét, és jó esetben az iPhone előtti békeidők nosztalgiájával vádolnak. A technológiai fejlődés neoliberalizmussal vegyítve olyan felállást eredményez, amely nem tűri a politikai kritikát. Ilyenkor azonnal megkapjuk, hogy a modernizálást magát utasítjuk el. A bírálókat automatikusan retrográdnak festik le, akik semmi mást nem szeretnének, csak Heideggerhez társulni a Fekete Erdőben, s utálattal bámulni a szívfacsaró, lelket nyomorító duzzasztógátakat.

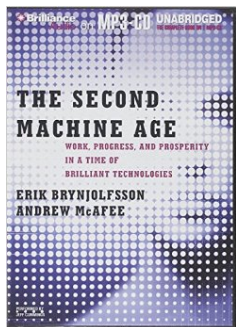
A Twitter és az e-könyvek elleni folytonos berzenkedés is sokat ártott. Néhány technológia-kritikus a Twittert és az e-könyveket okolja a kulturális hanyatlásért, ahelyett hogy társadalmi-gazdasági prizmán keresztül figyelnék a mai valóságot. (Ahogyan például Walter Benjamin és Sigfried Kracauer tette a korabeli sajtóban.). Ma meg kell elégednünk Nicholas Carr-al, aki a neuro-tudományokkal bíbelődik, vagy Douglas Rushkoff-al, aki a gyorsulás biopszichológiai hatásait elemzi. Vajon van-e értelme bármiféle elméleti kutatásnak, amely a technológiai fejlődést leválasztja a gazdasági és szociális hatások vizsgálatáról?

Mi pedig technológia-kritikusként értelmetlenül azon vitázunk, hogy az iPad-ek képernyője befolyásolja-e az agyunkat... Ahelyett hogy azt vitatnánk, hogy az iPhone-ból kinyert és összegyűjtött személyes adataink miként befolyásolják a kormány megszorító intézkedéseit, és hogy miként tudnánk megakadályozni a mostaninál mélyrehatóbb válságot.

Fordította: Kleinheincz Ferenc

Könyvismertető - A gépesítés második korszaka

Pierre Rimbart

Sofőr nélküli autó, számítógép készítette diagnózis, újságcikket előállító automata: „az informatika és a digitális technika fejlődése úgy váltja ki az értelmiségi munkát, ahogyan az izommunkát kiváltotta a gőzgép”. Mostanáig a robotizáció korlátokba ütközött egy paradox helyzet miatt: miközben egy számítógép könnyedén legyőzi a sakkvilágbajnokot, „lehetetlen ellátni az egyéves gyerek észlelési és mozgási képességeivel”. A mesterséges intelligencia és az emberiség többségének közös digitális hálózatra kapcsolódása feloldhatja ezt az ellentmondást. De milyen áron?

A gépesítés második korszaka egyértelműen a tőke (robotok) fejlődését helyezi előtérbe a munkával (emberek) szemben. Az egyetemekről és az üzleti világból jött közgazdászok egyetértenek azzal, hogy ennek következtében rengeteg munkahely szűnik majd meg, így főleg a képesítést nem igénylő, monoton, ismétlődő feladatok. Az egyenlőtlenségek tehát várhatóan még jobban kiéleződnek. „A fogyasztók jól járnak és rengeteg új gazdagság jön majd létre, ám egy szűk csoport ragadja magához az új termékek és szolgáltatások létrehozta jövedelmeket.” 2012-ben, néhány hónappal az előtt, hogy az Instagramot – a fényképek megosztásának szoftverjét kidolgozó, 13 alkalmazottat foglalkoztató céget – egymilliárd dollárért eladták a Facebooknak, a Kodak, ahol voltak idők, amikor 145 ezer fő dolgozott, csődöt jelentett.

A vesztes tömegeknek a szerzők azt ajánlják, járjanak számítógépes tanfolyamokra és legyenek kreatívak....

Erik Brynjolfsson-Andrew McAfee: *The Second Machine Age. Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*. [A gépesítés második korszaka. Munka, fejlődés és jólét a technológia fényes korszakában], W. W. Norton & Company, New York, 2014, 306 oldal, 26,95 dollár.

Fordította: Morva Judit

Erőviszonyok mozgásban

Horváth Károly

Szeptember 4–5-én a NATO széles körű csúcsértekezlet tartott Walesben. Előkészítésének és határozatainak irányát döntően az amerikai politika határozta meg. E politika középpontjában Oroszország állítólagos agressziójának megállítása és visszazorítása állt, de rejtetten, bár nem egészen mellékesen olyan célok is, mint az európai és az azon túl terjedő német befolyás visszazorítása, valamint a megfelelő légkör kialakítása az amerikai-EU szabadkereskedelmi övezet közeli elfogadtatásához. E politikai irány és a napirenden levő lépések illeszkednek az Amerika által már régóta követett célok közé, és megfelelnek a jelenlegi nemzetközi helyzet

sajátosságainak.

Az 1947-ben meghirdetett Truman-elvben Amerika jogot formált más országok belpolitikájába való beavatkozásra, és a hidegháborúval törekedett a Szovjetunió befolyásának visszazorítására, végső soron az ország felszámolására. A Szovjetunió 1991-es megszűnésével azonban világhatalmi politikájuk inkább formájában, mint lényegében változott. Az Egyesült Államok továbbra is felhatalmazva érezte magát arra, hogy ha vélt vagy valós érdekei megkövetelték, az ENSZ-ben elfogadott nemzetközi jogszabályok fölé helyezze magát és hatalmi eszközökkel érje el céljait. A megállapodásokat megszegve fenntartotta a NATO katonai szövetséget, és a meggyengült Oroszországot csak formálisan és átmenetileg tekintette partnernek.

A Szovjetunió megszűnésével határterületein új országok sora jött létre, többek között a nemrég a figyelem középpontjába került Ukrajna. 1997-ben Carter elnök legfőbb tanácsadója, Brzezinski *A nagy sakktábla* című könyvében Oroszországról és Ukrajnáról így írt: „Ukrajna nélkül Oroszország nem válhat eurázsiai birodalommal.” E felismerés jegyében a nyugati politika szavakban, külsőségeiben erősen megtámogatta Ukrajna önállósodási törekvéseit, de a legutóbbi időkhöz nem igazán fogadták be és nyújtottak neki gazdasági támogatást. Az Oroszországgal a múltból fennmaradt gazdasági kapcsolatok jó része tovább élt, de az oligarchák kíméletlen és korlátozatlan uralma miatt a függetlenné vált ország népének életszínvonala az orosz életszínvonalnál is mélyebbre zuhant.

Brzezinski azonban nem elégedett meg Oroszországnak az 1991 utáni meggyengülésével, és úgy vélte, Oroszország esetleges megerősödésének eleve útját kell állni. Már 1997-ben további, Oroszország elleni lépéseket, „második szakaszt” javasolt. Szerinte egy második szakaszban az Oroszországi Föderációt fel kell osztani „banánköztársaságokra”, s ezt a külpolitikájukban megszokott módon nem saját érdekként, hanem a demokrácia, a piacgazdaság és az orosz nép érdekeként indokolta. „Figyelembe véve az ország méreteit és sokszínűségét – írta egy cikkében – a decentralizált politikai rendszer és a szabad piacgazdaság a leginkább kívánatos, hogy felszabadítsuk az orosz nép alkotói potenciálját és Oroszország hatalmas természeti kincseinek készleteit. Az Európai Oroszországból, a Szibériai Köztársaságból és Távolszele-i Köztársaságból álló Oroszországi Konföderáció egyes részeinek ugyancsak könnyebb lenne szorosabb gazdasági kapcsolatokat fejleszteni szomszédaikkal. A konföderáció minden alanya kihasználhatja majd saját lokális alkotó potenciálját, amelyet Moszkva nehéz, bürokratikus keze sok évszázadon keresztül elnyomott. Továbbá a decentralizált Oroszország kevésbé lesz fogékony a nagyhatalmi mobilizációra.” (Eurázsiai geostratégia, *Foreign Affairs*, 1997. szeptember-október). Csak az idézet utolsó mondata utal a valódi célra.

Ennyiben az Oroszország elleni jelenlegi koncentrált támadás csak a régóta megfogalmazott célok felelevenítése és a jelen helyzethez igazítása. De a világhatalmi erőviszonyok változása a második világháború óta

felgyorsult, az erőviszonyok többször is átrendeződtek.

Változások a második világháború után

Az első időszak kedvezett a forradalmi erőknek. A Szovjetunió a háború után gyorsan leküzdötte óriási háborús veszteségeit, helyreállította az országot, és igyekezett helytállni a kedvező nemzetközi helyzetből fakadó kötelezettségeknek. A létrejött kétpólusú világban ő lett a haladó erők fő támasza. Kelet-Németországban, valamint a közép- és kelet-európai országokban segítette a szocialista államhatalom létrejöttét. A Távols-Keleten a háború utolsó szakaszában szétverte a japán szárazföldi csapatokat, és fegyverekkel járult hozzá a kínai felszabadító harc sikeréhez. A Kínai Kommunista Párt sikerre vitte a felszabadító harcot és forradalmat, megalakult a Kínai Népköztársaság.

A második világháborúban győztes Szovjetunió kezdetben nagy népszerűségnek örvendett, a világ népei békére vágytak, sokan felismerték, hogy a háborúk alapvető oka a tőkés világrend. Angliában rögtön megbukott a tory kormány, és jöttek a munkáspártiak. Franciaországban és Olaszországban megerősödött a kommunista párt, a kommunisták vezették a partizánmozgalmat és hozták a legtöbb áldozatot, a háború után okkal nőtt meg a népszerűségük. Azokban az országokban azonban, ahol az amerikai–angol csapatok verték ki a náci németeket, hamarosan helyreállították a tőkés rendet, miközben az egymás közötti erőviszonyok átrendeződtek.

A második világháborúig a nemzetközi arénán fő szerepet játszó, a két legnagyobb gyarmattartó hatalom, Anglia és Franciaország másodrendű szerepbe süllyedt. A gyarmati rendszerek szétestek, a volt gyarmati országok sorra kivívták függetlenségüket. Anglia a második világháború óta az USA védnöksége alá helyezte magát, így próbálta menteni a menthetőt, de a birodalom már menthetetlen volt, és az ország egyre súlyosabb belső nehézségekkel küzd, nagyhatalmi szerepe jórészt a múlté lett. De Gaulle megpróbálta Franciaországot talpra állítani, ennek része volt a közös piac kezdeményezése és a NATO-tól független haderő fejlesztése. Utódai alatt azonban kezdetben lassú, az utóbbi időben rohamos visszaesés következett be. Németországot és Japánt (a két háborús ellenfelet) Amerika segítette talpra állni, nagy gazdasági sikereket értek el, de Japán az utolsó tíz évben visszaesett, és a hatalmas Kína mellett nem tud önálló nagyhatalmi szerepet betölteni, súlyos belső bajokkal is küzd.

A Szovjetunió az ötvenes évek második felében élre tört a rakétatechnikában és a világűr kutatásban. Az egész világ izgalommal figyelte az új meghódításának első lépéseit. Az előny azonban nem lehetett tartós, mintegy tíz év alatt az Egyesült Államok behozta hátrányát és átvette a vezetést. Éles vetélkedés, harc folyt a befolyási övezetekért is. A Szovjetunió támogatta Kubát, Egyiptomot és Szíriát, a függetlenségüket kivívtott afrikai országokat. Ilyen széles fronton azonban nem bírta a többszörösen nagyobb erőforrásokkal rendelkező tőkés világgal, az új gyarmatosító gazdasági és politikai behatolással szembeni harcot. Legfőképpen pedig nem tudta népének azt nyújtani, amit az – hatalmas áldozatvállalásai után – joggal elvárt a hatalomtól.

A kilencvenes évek elejétől az Egyesült Államok lett az egyetlen szuperhatalom, de a „gonosz birodalmának” összeomlásával sem köszöntött be a világbéke kora, a világ egy percre sem maradt háborúk nélkül. Az összeomlást és rendszerváltást a Jugoszláv Népköztársaság sem tudta elkerülni, és a Balkánon véres háborúk több hullámával ment végbe az átmenet. Részben a nemzetiségi ellentétek lángoltak fel, közben azonban a népek a nagyhatalmi törekvések áldozatai lettek. A kelet-európai és a balkáni piac megnyitásának fő nyertese Nyugat-Európa, ezen belül elsősorban Németország lett. A Közös Piacot Európai Unióvá szervezték át, új tagokkal erősítették meg, a tagállamok egy részének részvételével bevezették a közös valutát, az eurót. Egy ideig úgy tűnt, hogy az unió és az euró gazdaságban átveheti a vezető szerepet.

Az Egyesült Államok számára a 21. század kedvezőtlen előjelekkel indult. Súlyos gazdasági válság előjelei mutatkoztak, amelyre az Egyesült Államok központi bankrendszere, a FED a pénzügyek, a tőzsde liberalizálásával válaszolt, és ezzel későbbi időpontra toltta ki, ugyanakkor tovább súlyosbította az esedékes válságot. A 2001. szeptember 11-i terrortámadás politikai fordulóponttá vált. A terrorizmus elleni harc ürügyén a hivatalos politika

rangjára emelkedett a katonai beavatkozás más államok belügyeibe, a „megelőző csapás” elve, a kormányok megdöntése, új, Amerika-barát kormányok hatalomba helyezése. Sem az afganisztáni, sem az iraki háború nem oldott meg semmit, a zavaros viszonyok, a háborúk és a nyomában járó pusztulás és nyomor a szélsőséges iszlám megerősödéséhez vezetett az afrikai országokban és a Közel-Keleten.

Nem túlzás, hogy a Szovjetunió bukásának egyik fő tényezője volt az ötvenes évek végén Kínával kialakult ellenséges viszony, amelyet elmélyített a Mao és Nixon elnökök között 1972-ben kötött megállapodás. Kínában az ötvenes évek nagy fellendülését két évtized politikai viharai váltották fel. Mao halála után Teng Hsziao-ping vette át a vezetést, és az általa 1987-ben elindított reform és nyitás politikája Kína hatalmas gazdasági fellendülésének vetette meg az alapját. Az Egyesült Államok először támogatta Kínát, vállalatai – német és más cégekkel versenyben – nagy beruházásokat valósítottak meg Kínában, és az amerikai piac is megnyílt a kínai áruk előtt. Ma már Amerika belső piacán a kínai áruknak óriási a súlya, Kína dollárkészletei a legnagyobbak a világon. Kína regionális és világhatalmi pozíciója megerősödött, és tovább erősödik.

A világgazdasági válság következményei

2007-ben az Egyesült Államokban kitört a gazdasági válság, 2008-ban világgazdasági válsággá szélesült, és az erőviszonyok új átrendeződésének vetette meg az alapját. A válság legsúlyosabban az Egyesült Államokat, majd Európát érintette. Obama elnököt az afgán és iraki háborúk befejezését ígérő és szociális programmal választották meg, de válságkezeléssel kellett foglalkoznia. Tanácsadói nyomán a pénzgazdálkodás további lazításával és a bankszektor megtámogatásával próbált megoldást találni, sikertelenül. Szociális programjának megvalósítását a kongresszus megakadályozta. Az utóbbi két évben az uralkodó körökben a konzervatív belpolitikát és agresszív külpolitikát követelő erők erősödtek meg.

A válság világhosszra terjedt az Egyesült Államok és a világgazdaság struktúrájának mély ellentmondásait, a tőkés gazdálkodás tarthatatlanságát. De az uralkodó társadalmi rétegek még makacsabban ragaszkodnak a hatalomhoz, tovább centralizálják a hatalmat, sok országban új fasizmus van kialakulóban. Az Egyesült Államokban a belső bajok szorítják a vezetést, a szélsőséges társadalmi egyenlőtlenségek és a közeli jövőben a lakosság többségévé váló fekete és főleg latino népesség – amelyen belül különösen nagy a mélyszegénységben élők aránya – valódi politikai változást igényelne. E problémák elől a fegyverkezésbe és a külpolitikába menekülnek. A válságból kivezető utat – a tőkés országok hagyományainak megfelelően – a hadiipari fejlesztésekben, az új fegyverek tömeges gyártásában vélik megtalálni. Az új fegyverek az eddiginél is hatékonyabban képesek a tömegpusztításra és új elemként a kiszemelt központok, célszemélyek megsemmisítésére.

A válság a világ több pólusúvá válását mutatta meg; az Egyesült Államok vezető körei azonban ebbe nem akarnak belenyugodni. Újra napirendre kerültek a világhatalmi törekvések, szorosabbra igyekeznek fogni a baráti államok körét, és általános támadást indítottak az általuk ellenségesnek nyilvánított országok ellen szerte a világban. Elsősorban Kína feltartóztatása vált politikája célponttá, mert további megerősödésétől féltik Amerika jövőbeli világpozícióját.

Kínában is nehézségeket okozott a válság, exportcégek zártak be, millióknak kellett visszamenni falura. A többszektörű kínai gazdaság azonban részben a belső szükséglet kielégítése felé fordult, részben új külső piaci kapcsolatok kiépítését kezdte meg. A gazdaság a korábbi két számjegyű növekedési ütemhez képest lassult, de évi 7 százalékos feletti GDP növekedéssel tovább erősíti világgazdasági pozícióit.

2011-ben a még csak potenciális új Kína-politikát Kissinger könyvében így jellemezte: „Neokonzervatívok és más aktív külpolitikát sürgető politikusok azzal érvelnének, hogy a bizalmon alapuló kapcsolatok a demokratikus intézmények feltételei. Ebben a felfogásban a nem demokratikus társadalmak természetükből

adódóan instabilak és hajlamosak az erő használatára. E miatt az Egyesült Államoknak kötelessége a lehető legnagyobb befolyást, sőt nyomást gyakorolni pluralistább intézmények megteremtésére ott, ahol azok nem léteznek, és különösen azokban az országokban, amelyek fenyegetést jelenthetnek az amerikai biztonságra. Ezen nézetek szerint a nem demokratikus államok rezsinváltása az amerikai külpolitika végső célja, a béke kérdése Kínával nem annyira stratégiai ügy, hanem inkább a kínai kormányzat megváltoztatásának ügye”. (H. Kissinger: *Kínáról*, N. Y., 2011, Bp., 2014, 541. old.) Az utóbbi két évben éppen e körök politikai befolyása és külpolitikája került előtérbe Amerikában.

Obama elnök engedett a nyomásnak, és maga is képviseli az új politikai irányt. Újjáválasztása után, a múlt év elején új stratégiát hirdetett meg: a külpolitikában a csendes-óceáni térségre kell a hangsúlyt áthelyezni. Ennek jegyében idén körbelátogatta Kína szomszédos országait, és amerikai támogatást ígért nekik Kína előretörésével szemben. Vietnámot is próbálják szembefordítani Kínával. A térségben megerősítették az USA hadiflottáját.

A Közel-Keleten 2011-ben forradalmi tüntetéssorozat robbant ki, leváltottak kormányokat, új, népbarát politikát követeltek. Az arab tavaszt két oldalról is támadták, az iszlám saját céljaira igyekezett kihasználni, például Egyiptomban iszlámbarát elnök vezetésével alakult iszlámbarát kormány. Amerika is veszélyt látott a tömegmozgalmakban, de egyúttal az iszlám előretörésében is. Az egyiptomi iszlám elnököt és kormányt megbuktatta, helyreállította a katonák korábbi, Amerika- és Izrael-barát uralmát. E folyamatban a Nyugat az USA vezényletével – gyakran iszlamista erőket is támogatva – a korábbi évtizedekben viszonylagos stabilitást és népjólétet nyújtó, korábbi autoriter vezetők ellen fordult. Emiatt a térségben eluralkodott a zűrzavar és megerősödtek a szélsőséges iszlám mozgalmak (például Líbia, Szíria, az úgynevezett Iszlám Állam térnyerése, a Boko Haram Nigériában).

A válság az európai országokat és az Európai Uniót is súlyosan érintette. Következésképpen leépült a korábban az EU politikáját meghatározó francia–német együttműködés, helyébe a német dominancia lépett. Merkel német kancellár a válságban szigorú megtakarítási politika érvényesítését követelte a tagállamoktól, ami különösen a déli tagállamokban a válság elmélyülését hozta magával... Ellentét alakult ki a gazdag és a válságot is viszonylag jobban viselő északi országok és a déliek között, miközben a volt szocialista országok súlyos gazdasági helyzetéről alig esik szó. Amerika igyekszik kihasználni az unióban feltámadt ellentéteket és Európát bevonni az közös atlanti piacba. Az amerikaiak saját válságuk megoldását remélik a piac tágulásától. Az amerikai cégek egy része már támadást indított nyugat-európai cégek átvételére; a közös piac ezen akció kiterjesztését jelentené és Nyugat-Európa ugyanúgy járna, mint Kelet-Európa a rendszerváltás után, az utóbbi meg még tovább süllyedne. Az EU új vezetésében nagy a súlyuk az Amerika-barát politikusoknak.

A Nyugatnak az oroszokkal való együttélését – amit a G7-országok G8-ra bővítése jelzett – a nyílt ellenségesség váltotta fel, s a G8 ismét G7-re szűkült. Az amerikai külpolitika oroszellenes fordulatának első megnyilvánulása az új közel-keleti feszültséggóc létrehozása, az oroszbarát Aszad szíriai elnök és országa elleni támadás volt. A támadás egyik oka, hogy a szíriai partokon van Oroszország hadihajóinak földközi-tengeri kikötője, ami nélkülözhetetlen az orosz hajók jelenlétéhez. Ezt a harcot nem amerikai csapatok vívják, hanem felizzították a helyi nemzetiségi ellentéteket és különböző iszlám csoportokat uszítottak Aszad ellen. A támadás azonban a sírek erős ellenállásába ütközött. Az egyik legerősebb iszlám harcoló csapat, az Iszlám Állam, önálló, Nyugat-ellenes és különösen kegyetlen politikát folytat, Irak területén is agresszíven terjeszkedik; célja egy hatalmas iszlám kalifátus létrehozása. Amerika újabb iraki háborúval került szembe, amelyet szövetségeseivel együtt, úgymond, csak légierővel akar megvívni.

A Közel-Kelet mellett Amerika Európára is nagy figyelmet fordít. A szíriai sikertelenséget újabb oroszellenes lépéssel akarták ellensúlyozni. Ukrajnában a tömegek lázadását a nemzetiségi ellentétek irányába terelték, oligarchikus és fasiszta kormányt alakítottak, amire a délkeleti megyék orosz lakossága a függetlenség kikiáltásával válaszolt. Az ukrán kormánycsapatok és a toborzott külföldi zsoldosok támadásával szemben az

oroszk sikeresen védték meg magukat Oroszország sokoldalú, de nem közvetlen katonai támogatásának köszönhetően. A Nyugat igyekezett kiprovokálni egy ukrán–orosz háborút, de Oroszország kitért a direkt katonai konfliktus elől. Ennek ellenére az ukrán helyzetért az „orosz agressziót” teszik felelőssé, és nem titkoltan NATO–orosz háborút készítenek elő. Lengyelországban és Romániában oroszellenes katonai támaszpontot építenek. Ukrajnát gyorsan mozgó NATO-alakulattal védik az állítólagos orosz agresszió ellen. Erősödött az amerikai hadihajók fekete-tengeri jelenléte. Putyin ellen az egész világ médiáiban személyes hajsztát indítottak, mert bukása esetén az orosz oligarchák egymásnak esnek vagy egy új Jelcinben egyeznek meg, ami mindenképp Oroszország meggyengülését jelentené.

Kína és Oroszország az őket ért támadások nyomán közeledtek egymáshoz, és több közös nemzetközi szervezetet hívtak életre. A BRICS Brazília, Oroszország, India, Kína és a Dél-afrikai Köztársaság politikai és gazdasági együttműködési szervezete, 2009 óta évente tartanak csúcsértekezletet. Legutóbb júliusban Brazíliában, ahol elhatározták egy közös valutaalap és fejlesztési bank létrehozását, ami nyílt kihívás az IMF-el és a Világbankkal szemben. Főleg politikai kapcsolatok céljából hozták létre még 2001-ben a Sanghaji Együttműködési Szervezetet (angol kezdőbetűkkel SCO), amelynek tagjai Kína és Oroszország mellett a közép-ázsiai köztársaságok, Kazahsztán, Kirgizisztán, Tádzsikisztán és Üzbegisztán. A szervezet az utóbbi időszakban aktívabbá vált. A tádzsik fővárosban, Dusanbében tartott állam- és kormányfői találkozón megfigyelőként India és Pakisztán is részt vett, és hivatalosan kérték felvételüket a szervezetbe. A szervezet hivatalos nyelve az orosz és a kínai mellett az angol lett. Kína javasolta Mongólia felvételét is, és Oroszország és Kína között a jelenleginél rövidebb út építését, ami Mongóliát is bekapcsolná a világkereskedelembé. Oroszország az ellene hozott szankciók ellenlépéseként olaj- és gázzállításait a jövőben dollár helyett euróban vagy rubelben fogja bonyolítani.

Az SCO előző ülése után Xi és Putyin államelnökök jelenlétében írták alá az északi olaj- és földgázmező közös kitermelésére és a Kínába vezető csővezeték megépítésére vonatkozó szerződést. A legutóbbi ülés után Xi Jinping kínai államelnök vezetésével hivatalos delegáció látogat Indiába. A delegációnak számos tagja kínai gazdasági szakember, a százmilliárd dollárt is elérő gazdasági együttműködési szerződések vannak napirenden.

A BRICS-nek és az SCO-nak a következő öt-tíz évben várható megerősödése új, többpólusú és az egyenlőségen alapuló világrend alapjait vetheti meg, de ez a fejlemény nagyon nyugtalanítja az amerikai és a NATO vezető köreit. Oroszország kikapcsolása és amerikai befolyás alá vonása Kínát az északi szárazföldi oldalról is bekerítené.

Befejező megjegyzések

A játszmák nem lefutottak, az egész kép a felszín, a most uralmon lévők a törekvései. Kérdés, hogy a népek mikor és hogyan fognak tudni a világiátszmába beleszólni. A világon terjed a szegénység, az éhezés, de a vezető hatalmak politikusai, akik felelősek ezért, semmit sem tesznek ellene. Csak maguk a népek tudják megváltoztatni az események menetét. A kelet-ukrajnai oroszok, Donyeck és Luganszk példát mutat, hogy nagy köveket lehet görgetni a nagyhatalmi játékok útjába, és szélesebb nemzetközi összefogással sokkal többet és tartósabban lehet elérni.

Sok részletet említettem a hatalmi harcok irányáról és céljairól, de természetesen ez az írás nem adhat teljes körű és mély elemzést. Arra igyekeztem felhívni a figyelmet, hogy nem szoktuk meg összefüggéseiben látni és megérteni a folyamatokat. Sajnos így volt ez az első és a második világháború előtt is. Kevesen ismerték fel, mire vezetnek az egyes lépések, és a tömegeket el lehetett bolondítani. Most is ez zajlik felhasználva a média százszoros hatalmát. A szocialista évek összes hibájukkal együtt békét és munkát, viszonylagos jólétet nyújtottak mindenkinek, most a rendszerváltás után bekövetkezettnél is nagyobb veszély fenyeget.

Hogyan privatizálták korrupst módon az állami vagyont a lengyelországi Wałbrzych-ban?

Grażyna Durkalec

A Bécsben 2014. május 4-én megtartott Kelet- és Közép-Európai Fórumon (Ost- und Zentraleuropäisches Forum) elhangzott előadás alapján.

Grażyna Durkalec 54 éves mérnök, a Poznan Egyetem Ipari termelési menedzsment szakán dolgozik és a Wałbrzych-i (Alsó-Szilézia, Lengyelország) privatizációellenes polgári kezdeményezés tagja.

Wałbrzych (az egykori Waldenburg) Alsó-Sziléziában fekszik, és lakossága 120 000 körül van

Városunk Wałbrzych korrupst privatizációjának áldozatai, 756 család nevében szölok Önökhöz. Ezeket a családokat kilakoltatták a lakásaikból, miután a lakásokat a WTBS cégnek illegálisan átadták.

A kilakoltatások minden jogalap nélkül történtek, ugyanis a lakások az egykori állami vállalatok tulajdonában voltak és a lakosok megfizették a bérleti díjat. A vállalatokat bezárták és/vagy privatizálták, a lakásokat pedig illegálisan átadták egy WTBS nevű fiktív társaságnak. Hamis módon olyan tartozásokat könyveltek a lakosok terhére, mint pl. víz- és áramszámlák, felújítási költségek. Aztán az idős, gyakran beteg, mozgássérült embereket brutálisan kidobták a lakásaikból, családokat terrorizálva.

Városunk tanácsa, a bírák, a rendőrök társtettesek voltak: együttműködtek, hogy ezeket a brutális és jogtalan kilakoltatásokat jogilag alátámasszák és erőszakkal végrehajtsák.

Engem és férjemet, Zbyszek Durkalec-et, akik a kilakoltatott családoknak segítünk, többször megfenyegettek – éppen a rendőrség és a bíróságok részéről, akik újra meg újra fiktív vádakkal vádolnak meg bennünket.

Hogy is jött létre ez a helyzet, amikor a béreket rendszeresen fizető családok százait a lakásaikból egyszerre csak kiutasítottak?

Ebben a korrupst privatizáció a bűnös, ami az 1989-es rendszerváltás utáni tömeges és szervezett lopás során megfosztott vagyonainktól.

Wałbrzych-ban 1989 előtt több mint 100 vállalat működött: szénbányák, kohók, vasipar, textilipar, építőanyagipar, és voltak iskolák, kultúrházak, stadionok, uszodák, stb. A föld 1945-ig németeké volt, és gyakran nem volt telekkönyvi bejegyzés ezekre.

A férjemmel együtt összegyűjtöttük ezeket a dokumentumokat és megvizsgáltuk az érintett tulajdonokat. És mit is tapasztaltunk?

A feldühödött bérlők magyarázatot követelnek a községi tanácstól 2010 áprilisában. Foto PAWEŁ GOŁĘBIEWSKI

A lakosság Wałbrzych-ban zajló szervezett kifosztásának lépései a következők voltak:

1. 1990-ben az összes állami vállalatot egyetlen, privatizálandó **állami vállalatba, a ZUG WAMAG-ba** vonták össze.
 1. Ez a vállalat a vajdaság alá lett szervezve (a mi esetünkben Szilézia alá). A ZUG WAMAG megalapítása után kérdőívet töltöttek ki és azt hamis információkkal töltötték fel. Ezek a kérdőívek a korábbi állami tulajdon jegyzékét képezték volna. A **vajdaságnak tudomása volt arról, hogy a kérdőívben hamis információk** vannak, pl. az egyik vagy másik vállalatnak olyan földet is bejegyeztek, amik soha nem is tartoztak hozzájuk, vagy új földeket jegyeztek be minden kontroll nélkül.
 - 2.
 3. 1993 és 1998 között a Vajdaság bírák és a helyi tanácsok közreműködésével a telekkönyveket tömegesen hamisította meg: új dokumentumokkal a ZUG WAMAG SA számára földrészeket, épületeket, lakott lakásokat írtak jóvá, anélkül, hogy bármilyen kárpótlást fizettek volna. Az első hamisítások után a wałbrzych-i bíróság új telekkönyveket állított ki, amelyekben magánvállalatok szerepeltek tulajdonosként (WTBS, Cersanitt, Ronal, Rewel, Wałbrzycher Spezielle Wirtschaftszone Inwestpark, Inwestment Poland 7). A dokumentumok olyannyira hamisak voltak, hogy azokon nem szerepelt azonosító szám sem, vagy a cég székhelye se, azaz a cég jogilag nem is létezett. A magáncégek természetesen semmit nem fizettek ezek után az épületek vagy földrészek után.
 4. 1995 után két privatizációs pólust alakítottak ki.

A WTBS pólus

- A wałbrzych-i tanács megalakította a WTBS céget (a WTBS jelentése: „Wałbrzych szociális kiépítésének társasága”). A ZUG WAMAG a WTBS-nek **ingyenesen** odaadta a hozzá tartozó lakásokat. A városi tanács alapítványt hozott létre, *Wałbrzych 2000 néven*, aminek felügyelő bizottságában ők ülnek. A városi tanács úgy döntött, hogy a telekkönyvek meghamisításával a WTBS-hez került lakásokat az alapítvány kezelje. **Ilyen módon politikusok váltak egyetlen zloty megfizetése nélkül több ezer olyan lakás**

tulajdonosává, ahol emberek éltek és fizették a bért! Az érintett emberek erről természetesen semmit nem tudtak. A dokumentumok és a döntések titkosak voltak. Az emberek a lakbéreket a régi, állami és már nem létező vállalatok számláira teljesítették, ahol korábban dolgoztak. Nem is sejtették, hogy a lakbéreket a helyi politikusok teszik zsebre!

A privat cégek pólusa, közöttük a KOPEX, amihez az olyan gazdag oligarchák és helyi politikusok tartoznak, mint Krzysztof Jędrzejewski

- Először a vajdaság, majd a wałbrzych-i bíróságok hoztak olyan döntéseket, amikkel bezárták az állami vállalatokat (gyakran azzal az ürüggyel, hogy ezek a vállalatok a földadót nem fizetik meg), és a földjeiket magáncégeknek adták át. Így a katowice-i bíróság 1993. november 19-én az állami export-import vállalatot, a KOPEX-et magáncéggé alakította át. **Ennek a cégnek írta jóvá a bíróság a ZUG WAMAG SA hamis tulajdonait.** Így a KOPEX tulajdonosa, Krzysztof Jędrzejewski a korábbi wałbrzych-i állami vállalatok tulajdonosa is lett.

Krzysztof Jędrzejewski (jobbra) és Marian Kostempki, a KOPEX ügyvezetője

Megállapítottuk, hogy az általunk vizsgált dokumentumokban – többek között a tőzsdei ellenőrző bizottság jelentéseiben – a ZUT WAMAG-ról, a ZUG WAMAG-ról, a Polandinvest-ről, Wałbrzych minden privatizált vállalatáról hamis információk szerepelnek. Ugyanez érvényes a RONAL, REWEL, WALMAG tulajdonaira is. Ezeknek a magánvállalatoknak a tulajdona a wałbrzych-i állami vállalatok nyilvános vagyonaiból származik, és a telekkönyvek manipulációjával, valamint bírósági döntésekkel került hozzájuk. Mindezen cég közös jellemzője, hogy Krzysztof Jędrzejewski a legnagyobb tőketulajdonosuk, és valamennyinek a székhelye **Wałbrzych különleges gazdasági övezetében** van, ahol a községi tanács döntésének köszönhetően egyáltalán nem fizetnek adót.

Meg kell jegyeznünk, hogy a bírók gyakran a helyi politikusok és községi tanácsok tagjaival állnak rokoni kapcsolatban.

Ezek a cégek nem csak a tőzsdén vannak jelen, hanem német és osztrák bankoktól kapnak kölcsönöket is, üzletelnek Oroszországgal, Kazahsztánnal, Németországgal, Szerbiával és Kínával. Néhány politikus meggazdagodott azon, hogy polgártársait hamisított dokumentumokkal kifosztotta.

Az állami ipar „aranykorában” épült egyik városrész

Nem szabad elfelejtsük, hogy 1945 és 1989 között Wałbrzych 100 cégében az emberek nem csak dolgoztak és javakat termeltek, hanem gyakran segítettek a vállalati lakások felépítésében, mind munkaerejük, mind pénzük odaáldozásával. És most **ugyanezekből a lakásokból, ahol 30 éve élnek, olyan emberek dobják ki őket, akik még csak nem is igazi tulajdonosok!** Most, hogy a wałbrzych-i botrány polgári kezdeményezési harcunk nyomán ismertté vált, ezek az illegális „tulajdonosok” még a helyi választásokat is meghamisítják! Wałbrzych most Lengyelország-szerte ismertté vált a nagymértékű korrupt privatizációval és a 2010-es választások meghamisításával.

Mi azonban a polgári kezdeményezésünkben úgy gondoljuk, hogy legalább 1,2 millió ember vált a vállalati lakások illegális privatizációjának áldozatává Lengyelország-szerte, mivel sok lengyel városban van olyan épület, ami a háború után az állami vállalatok tulajdonává vált. Ugyanilyen tulajdonosi mechanizmusok vannak minden bizonnyal Magyarországon, Bulgáriában, Romániában, ahol az emberek a korrupt oligarchia ellen harcolnak. Néhányan meg tudták venni lakásukat – de sokan nem. Ma úgy látjuk, hogy ezek a lakások az oligarchia járadékaiként szolgálnak, miután ez az oligarchia városunkban teljes ipari ágazatokat tett tönkre.

Ez az oligarchia nem csak a termelési eszközöket és a lakásokat rabolta el, hanem az olyan emberek nyugdíjárulékait és munkáskötvényeit is, mint Barbara Antos, Zbigniew Antos, Bogdan Walczak, Jan Wozniak, Bronislaw Madry és másokét, miközben az egykori állami vállalatok dokumentumait titokban tartják vagy meg is semmisítik.

Az óváros pusztulása

Wałbrzych a privatizáció során Európa egyik legszegényebb városa lett

Mivel az illegális kilakoltatások elleni mindennapi harcunkban állandó fenyegetésben élünk, kérjük, segítsenek nekünk a következőkben:

Segítsenek, ha férjem és én, valamint a wałbrzych-i polgáraktívák tagjai börtönbe kerülnének, mivel a korrump bíróságok hamis vádat hoznak fel ellenünk;

segítsenek, hogy városunk korrupciós problémáját Monika Karbowska^[1] segítségével az Európai Parlament elé vihessük;

segítsenek, hogy filmforgatásunkhoz az ügyvédi díjakat és a vizsgálatok díjait megkaphassuk;

segítsenek, hogy az egész ügyet az Európai ombudsmanhoz és az Európai Emberjogi Bírósághoz terjeszthessük.

Köszönetet mondunk a következőknek:

Monika Karbowska-nak,

ügyvédünknek, Jacek Ludziak-nak,

a Wałbrzych-i ZUG WAMAG SA lakásbérlői polgári csoportja aktivistáinak,

Mirosław Lubinski-nak, az egyetlen helyi képviselőnek, aki segített nekünk,

a helyi kisvállalkozói csoport aktivistáinak, Jarosław Szymanczak úr vezetésével.

Meghívjuk Önöket Wałbrzych-ba, hogy minderről személyesen meggyőződhessenek!

Forrás: <http://www.tlaxcala-int.org/article.asp?reference=10374>

Fordította: Kleinheincz Ferenc (Monika Karbowska német fordítása alapján)

[1] Francia-lengyel antikapitalista és feminista aktivista, az Europäischen Volksuniversität (Európai Népfőiskola) elnöke.

Impresszum

Szerkesztőbizottság

Ádám Péter
Czöndör Gyula
Ferwagner Ákos
Hajdú János
Hegyi Gyula
Hrabák András
Lugosi Győző
Morva Judit
Simon Gergely
Sipos János
Tamás Gáspár Miklós
Drechsler Ágnes

Olvasószerkesztőink:
Balla Zoltán - Gyarmati-Szabó Éva - Posváncz Etelka

e-mail: info@magyardiplo.hu

Kiadó: **Közép-Európai Fejlesztési Egyesület**
ISSN 2061-3083

Magnet Bank

IBAN: HU03 1620 0106 1160 5434 0000 0000

Magyar bankszámlaszám: 16200106-11605434

SWIFT: HBWEHUHB

az egyesület bejegyzett címe: 1088 Budapest, Múzeum u. 7. Kossuth Klub

adószáma: 18270916-1-42

Lapunkat rendszeresen
szemlézi a megújult

www.observer.hu